

AUDIT 2023, 2 (40), səh. 92-102.
AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.
АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

DOI: 10.59610/bbu2.2023.2.10

Məmmədova Ülkər Şahin qızı,
dissertant,
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
E-mail: ulker555@mail.ru
© Məmmədova Ü.Ş., 2023

UOT: 368; 63

AQRAR SIĞORTA SİSTEMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Müasir dövrdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışı problemlərinin həlli istiqamətlərdən biri istehsalçıların aqrar sığorta ilə əhatə dairəsinin genişləndirilməsi, aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi imkanlarının aşkar edilməsi hesab olunur. Təqdim edilən məqalədə müvafiq məsələlər araşdırılmışdır. İlk növbədə, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasında sığortanın yeri və roluna münasibət bildirilmişdir. Aqrar sığorta sistemində innovasiyalı fəaliyyət və onun iqtisadi məqsədəuyğunluğu məsələləri araşdırılmışdır. İnnovasiyalı aqrar istehsalın maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması baxımından sığorta sistemi qarşısına qoyulan tələblər şərh edilmişdir. Sığorta bazarında müştəriyə münasibətdə kreativ yanaşma imkanları aşkar edilmiş və onların reallaşdırılması istiqamətləri göstərilmişdir.

Tədqiqatın məqsədi - aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin araşdırılması.

Tədqiqatın metodologiya - tədqiqat işində iqtisadi-statistik və təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - kənd təsərrüfatı istehsalçıları, sahibkarlar və ailə təsərrüfatları sığorta sistemindən yararlanmaqla risklərdən zərərsiz çıxma bilirlər.

Tədqiqatın nəticələri - aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri müəyyən edilməlidir, rəqəmsal mühitin üstünlüklərindən istifadə və innovasiyalı inkişaf şəraitində sığorta bazarının dövlət tənzimlənməsi məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Azərbaycanda aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi yolları araşdırılmışdır.

Açar sözlər: sığorta, aqrar, maliyyəyə çıxış, investisiya, istehsalçı, innovasiya, rəqəmsal texnologiyalar, tənzimləmə.

G İ R İ Ş

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasında aqrar sığorta sistemi həlledici əhəmiyyətə malikdir. İnnovasiyalı fəaliyyət mühitində sığortanın aqrar sahənin inkişafının resurs təminatına, xüsusilə maliyyə resursları ilə təminatına təsiri imkanları araşdırılmalıdır. Rəqəmsal mühitdə texnoloji innovasiyaların aqrar sığortada xərclərə təsiri

AUDİT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

qiymətləndirilməlidir. Sığorta bazarında müştəriyə münasibətdə kreativ yanaşma imkanları aşkar edilməli, sığorta marketinqinin mühüm istiqaməti kimi müştəri əlaqələrinin optimal idarə edilməsi məsələləri tədqiq edilməlidir. Bir sözlə, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması aspektində aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi çoxsaylı aktual məsələlərin kompleks tədqiqini nəzərdə tutur.

Maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasında sığortanın rolu

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının, hazırki şəraitdə maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması problemlərinin həllində sığortanın rolu artır. Bu xüsusilə postsovet məkanı ölkələrində müşahidə edilir. Tarixi baxımdan o qədər də böyük olmayan bir dövr ərzində, yəni ötən əsrin 90-cı illərindən günümüzdə qədər olan müddətdə bu sahədə sığortanın fərqli formaları təşəkkül tapmış, təcrübədə sınaqdan çıxarılmışdır. Kənd təsərrüfatı sistemində təbii-iqlim amillərindən asılılıq müasir mütərəqqi texnologiyalar sayəsində bir qədər azalsa da, bu səbəbdən risk ehtimalı yüksək olaraq qalır. Sığorta şirkətlərinin və investorların aqrar sahəyə marağını məhdudlaşdıran amillər sırasında istehsalın təbii-iqlim şəraitindən asılılığı güclü təsirə malikdir. Təqdim olunan işin birinci fəslində göstəriləndiyi kimi, aqrar sahəyə sığorta şirkətlərinin və investorların marağına digər amillər də (burada gəlirlik səviyyəsinin nisbətən aşağı olması, sənaye məhsulları ilə qiymət dipariteti və s.) ciddi neqativ təsir edir.

Əmlak, mülki məsuliyyət, aqrar sahibkarlıq fəaliyyəti zamanı mənafeələrin müdafiəsi məqsədilə risklərin ötürülməsi və ya bölüşdürülməsinə əsaslanan münasibətlər sistemi kimi aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin seçimində maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması meyarı mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsində innovasiya amili özünə layiq olan yeri hələ ki, tutmur. Məsələ ondadır ki, sahədə seleksiya, toxumçuluq, bitki mühafizəsi, heyvan sağlamlığı kimi istiqamətlərdə aparılan tədqiqatların, o cümlədən sınaqların maliyyələşməsi risklərinin sığortalanmasına ənənəvi yanaşma, demək olar ki, gözlənilən səmərəni vermir. Suya qənaət edən texnologiyaların, streslərə dayanıqlı bitki sortlarının yetişdirilməsi, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə və bir sıra bu kimi istiqamətlərdə tədqiqatların maliyyə təminatındakı məhdudiyətlər səbəbindən ləngiməsi aqrar sığortanın təkmilləşdirilməsinə yeni baxışları zəruri edir. Sahədə innovasiyalı inkişafa, o cümlədən ərzaq təhlükəsizliyi fəaliyyətləri xəritələrinin icrasında, biomüxtəlifliyin bərpasında, habelə - ekoloji təmiz məhsul istehsalında maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması zərurəti sığorta sistemində, onun təkmilləşdirilməsi imkanlarına yeni yanaşmalar tələb edir.

Hazırda Azərbaycanda bitkiçilik sahəsində sığortalanma zamanı sığortaçılara sığorta haqlarının 50%-i dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına ödənilir. Bu mexanizm kənd təsərrüfatı istehsalçılarında böyük dəstək olsa da sahədə sığortalanmanı kifayət qədər stimullaşdırma bilməmişdir. Digər tərəfdən sığorta haqlarının 50%-inin dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına ödənilməsi risklərin bölgüsündə, habelə sığortaçılar tərəfindən sığortalanan risklərin düzgün qiymətləndirilməsində təhriflərə səbəb olur. Zənnimizcə, aqrar sahədə sığorta haqlarının subsidiyalaşdırılması üzrə sınaqdan çıxarılmış təcrübə qeyd olunan problemin, habelə sığortaçı ilə sığortalının büdcə vəsaitini mənimsəmək məqsədilə gizli sövdələşməsinin qarşısını ala

AUDIT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

bilər. Bu baxımdan digər səmərəli yanaşma təkrar sığortaya dövlət zəmanətinin verilməsi ola bilər.

Aqrar sığortada innovasiyalar

Aqrar sığorta sistemində təbii - iqlim risklərinin sığortalanması zamanı innovasiyalı yanaşmalar diqqət mərkəzindədir. Həmin yanaşmalar daha çox maliyyə və texnoloji, habelə idarəetmə üzrə alternativlərin axtarışına yönəldilə bilər. Risklərin idarə edilməsi üzrə istifadəsi nəzərdə tutulan və ya artıq istifadə edilən innovasiyalı üsulların tətbiqi verilənlərin yığılması və konkret hadisənin baş vermə ehtimalını əks etdirən indekslərin (göstəricilərin) hesablanması ilə əlaqədardır.

Texnoloji innovasiyalar aqrar sığortada xərclərin azaldılmasına ciddi təsir edə bilər. Bu baxımdan aşağıdakı fikirlə razılaşmaq çətindir. "Peyklərin köməyi ilə havanın monitorinqi və təhlükələr barədə erkən xəbərdarlıq etmək üçün kompüter modelləri kimi texnoloji innovasiyalar kənd təsərrüfatı sığortasının xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Bu parametrik əsaslı vasitələr texnoloji innovasiyaları yaymaqla yanaşı, ənənəvi problemləri əhəmiyyətli dərəcədə azaldır və bəzən demək olar ki, tamamilə aradan qaldırır" [1].

Doğrudan da, aqrar sığortada texnoloji innovasiyalar sahədə daha çox qarşıya çıxan ənənəvi problemləri, o cümlədən hüquqi müstəviyə çıxarılan məsələlərin həllinə xərcləri, seleksiyada yol verilən nöqsanların aradan qaldırılmasına görə əlavə xərcləri azaldır, məlumatlandırmanın dürüstlüyü və tamlığı ilə əlaqədar münaqişələri, əsasən aradan qaldırır.

Aqrar sığorta innovasiyalarının reallaşdırılması prosesində istifadə edilən göstəriciləri, şərti olaraq hava şəraiti ilə və məhsuldarlıqla (konkret ərazidə) əlaqədar qruplar kimi fərqləndirmək olar. Kiçik təsərrüfatçılıq formaları üçün dövlət tərəfindən dəstəklənən sığorta alətlərinin inkişafı istiqamətlərindən biri kimi hava şəraiti ilə əlaqədar indekslərin tətbiqi mexanizminin təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan aşağıdakı mövqe ilə zənnimizcə, razılaşmaq olar.

"İndeksli sığortada müəyyən bir təsərrüfatın faktiki itkisi ilə bağlı birbaşa qiymətləndirmə aparılmır və sığorta kompensasiyasının məbləği əvvəlcədən müəyyən edilmiş model əsasında müəyyən edilir. Üstünlüklər: sığorta müqaviləsinin bağlanması və tələblərin həllini əhəmiyyətli dərəcədə sadələşdirməyə imkan verir. Zərər hesablandığı üçün sığorta ödənişi barədə qərar hesablama üçün istifadə olunan amillər barədə məlumatlar işlədikdən sonra qəbul edilir və bu səbəbdən müqavilənin davamlı müşayiət edilməsinə ehtiyac qalmır" [2, s.14].

İndeksli sığortalamanın geniş yayılmasına mane olan mühüm səbəb onun əkinlərin vəziyyəti barədə verilənlərin hazırlanması və emalı ilə əlaqədar olduqca böyük hazırlıq işləri tələb etməsidir. Hava şəraiti amili üzrə indeksli sığortalama zamanı müqavilədə nəzərdə tutulmuş indeksin kəmiyyət ifadəsində subyektivlik ola bilər. Bu, ciddi nöqsandır, çünki aqrar sığortanın bu növündə kənd təsərrüfatı istehsalçısının üzləşdiyi zərər, məhz həmin indekslə müqayisədə qiymətləndirilir. Zərərin real xarakteristikalarının bəziləri bu yanaşmada diqqətdən kənar qala bilər. Ümumiyyətlə isə, aşağıdakı mövqeni, müəyyən qeyd-şərtlərlə məqbul hesab etmək olar. "Hava indeksi ilə əlaqəli sığorta nəinki istehsalçıların və kənd təsərrüfatı ilə əlaqəli iqtisadi agentlərin yüksək risklərini minimuma endirməyə kömək edir, eyni zamanda dövlətin təbii fəlakət qurbanlarına yardım xərclərini azaldır. Beləliklə, innovasiyalı metodların inkişafı üçün ən vacib şərt monitorinq və verilənlərin toplanması üçün müvafiq texnologiyaların tətbiq olunması, onların dəqiqliyinin və etibarlılığının təmin edilməsidir" [1]. Eyni

AUDİT 2023, 2 (40), səh. 92-102.
AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.
АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

zamanda unutmaz ki, hava şəraiti indeksləri üzrə sığortalama zamanı təbii-iqlim şəraitini, xüsusilə hava şəraitini xarakterizə edən çoxsaylı göstəricilərin etibarlılığı meteoroloji stansiya və postlar şəbəkəsinin əhatə dairəsindən və fəaliyyət səmərəliliyindən asılıdır.

Məlum olduğu kimi, aqrar sığorta innovasiyalarının reallaşdırılması prosesində bu və ya digər ərazidə məhsuldarlıqla əlaqədar göstəricilərdən istifadə zamanı məhsuldarlıq həmin ərazi üçün hesablanmış orta səviyyədən aşağı düşürsə, sığortaçı şirkət sığortalanmış kənd təsərrüfatı istehsalçısına müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq ödəniş edir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması, onların ahəngdar fəaliyyəti və inkişafı üçün aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə xarici təcrübədən göründüyü kimi, dövlət – özəl bölmə tərəfdaşlığının genişləndirilməsi perspektivli istiqamətdir. Eyni zamanda bir məqamı xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Həmin təcrübədən çıxış edərək, demək olar ki, aqrar sığorta prosesində dövlətin birbaşa ödəmələri, xüsusən ciddi fəlakətlər baş verdikdə səmərə verməyə bilər. Digər tərəfdən, dövlət büdcəsindən aqrar sığorta sisteminə birdəfəlik ödənişlərin də heç də həmişə gözlənilən nəticə vermədiyini etiraf etməliyik. Başqa sözlə, aşağıdakı fikirlə, bəzi qeyd-şərtlərlə razılaşmaq lazım gəlir.

“Dövlət tərəfindən birbaşa kompensasiya vermək üçün birdəfəlik ödəmələr sistemə xarakter daşımır, çünki onlar iqtisadi və başlıcası siyasi xarakterli bir çox amillərin təsiri altındadır. Üstəlik, birdəfəlik dövlət ödənişlərinin siyasi aspekti beynəlxalq ekspertlər tərəfindən kənd təsərrüfatında hərtərəfli risk idarəetmə proqramlarının sistemli inkişafına mənfi təsir göstərən bir amil kimi qəbul edilir”[3].

Aqrar sığorta sisteminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi zərərlərin tənzimlənməsi mexanizmində də təkmilləşdirmələr aparılmasını tələb edir. Bu məqsədlə, ilk növbədə, aqrotexnologiyalar üzrə standartlar təsdiqlənməlidir. Doğrudur, texnoloji xəritələrdə əks olunan normalara riayət edilməsinə nəzarət etməklə, bir sıra hallarda zərərləri qiymətləndirmək mümkündür. Bununla belə, həmin normaların fərqli aqrotexnologiyaların tətbiqi zamanı dəyişmə intervalında birmənalı qiymətləndirmə, heç də həmişə mümkün olmur. Odur ki, aqrotexnologiyalar üzrə standartların işlənilib hazırlanması və təsdiqi məsələləri aktual olaraq qalır. Aqrotexnoloji standartlardan hər hansı kənarlaşma barədə sığortaçı məlumatlandırılmalı və razılıq alınmalıdır. Müasir bitkiçilikdə əkinlərin məsafədən monitorinqi üçün vasitələr mövcuddur. Həmin vasitə və alətlərin sığortaçı şirkətin tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsi, zərərlərin idarə edilməsi və ümumilikdə aqrar sığortanın təkmilləşdirilməsi baxımından vacib istiqamətdir.

Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqaməti kimi təsərrüfatçılıq subyektlərinin ölçüləri azaldıqca, sığorta tariflərinin yüksəlməsi meylinin qarşısını almaqdır. Belə ki, “təcrübədə kiçik müəssisələr üçün sığorta tarifləri iri kənd təsərrüfatı müəssisələrindən daha yüksəkdir. Bu, ilk növbədə, məhsulun kiçik bir ərazidən və ya heyvanların kiçik bir hissəsindən belə (böyük bir təsərrüfat üçün əhəmiyyətsiz olan) məhsul itkisinin sığorta hadisəsinə səbəb olmasıdır. Bundan əlavə, əkinçilikdə kiçik təsərrüfat formalarının vəsaitləri məhduddur ki, bu da kənd təsərrüfatı texnologiyalarına riayət olunmasına, lazımı kənd təsərrüfatı texnikasının mövcudluğuna, eləcə də peşəkar aqronom və dar profilli mütəxəssislərin cəlb olunmasına təsir göstərir” [2, s.16].

Ölkədə kənd təsərrüfatı istehsalı subyektlərinin böyük hissəsi kiçik ölçülüdür və onların sığortalanmaya marağının dəstəklənməsi vacibdir. Aqrar sığortanın bu potensial müştəri

AUDIT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

qrupunun maraqları baxımından təkmilləşdirilməsi, ilk növbədə, xidmətə əlyətənliyin təmin edilməsi və informasiya assimetriyasının azaldılması meyarları üzrə aparılmalıdır. Bu baxımdan, indeksli sığortanın tətbiqi perspektivləri barədə qeyd etmişik. Əlavə olaraq onu da göstərək ki, inkişaf etmiş ölkələrdə indeksli sığortaya ənənəvi sığortanın tətbiq edilə bilmədiyi hallarda üstünlük verilməsi təcrübəsi (İspaniya, Kanada və s.) mövcuddur.

Aqrar sahədə qismən kiçik təsərrüfatçılıq formaları üçün dövlət tərəfindən dəstəklənən sığorta alətlərinin inkişafı istiqamətlərinə habelə, qarşılıqlı (bəzi hallarda müştərək sığortalanma adı altında da təqdim olunur) sığortalamanı (qarşılıqlı sığorta cəmiyyətlərinin yaradılmasını) və xüsusi sığorta proqramlarının hazırlanması və reallaşdırılmasını aid etmək olar. Əksər hallarda sığortalılara məxsus olan qeyri-kommersiya sığorta cəmiyyəti kimi qəbul edilən qarşılıqlı sığorta cəmiyyətlərində onun üzvlərinin əmlakı sığortalanır.

“Qarşılıqlı sığortanın təşkilati prinsipi sığorta hadisəsi baş verdikdə cəmiyyətin bütün üzvləri arasında zərərin məbləğini bölüşdürməkdir. Sığorta fondu zərərlərin əvvəlki tərtibi nəzərə alınmaqla yaradılır, itki baş verdikcə xərclənir. Bu vəziyyətdə yaradılan fondun həcmi ilə zərərlərin həqiqi məbləği arasında uyğunsuzluq riski yaranır, həqiqi zərər isə sığortaçı tərəfindən ödənilir” [4, s.196].

Qarşılıqlı (müştərək) sığortalamanın müsbət cəhətləri barədə müvafiq mənbələrdə xeyli məlumatlara rast gəlmək olur. Bu baxımdan, aşağıdakı mövqə səciyyəvi hesab edilə bilər. Qarşılıqlı (müştərək) sığortalamanın üstün cəhətlərinə aşağıdakılar aid edilə bilər: “1. Qarşılıqlı sığorta cəmiyyətinin (QSC) hər bir üzvü eyni zamanda həm sığortaçı, həm də sığortalı olduğundan burada mənafeələrdə ziddiyyət yoxdur. 2. İştirakçılar üçün sığortanın dəyəri əhəmiyyətli dərəcədə aşağıdır. 3.QSC-ni almaq, satmaq, hissələrə bölmək olmaz. 4. Lisenziya almaq mexanizmi sadədir. 5. Cəmiyyət bütün bərabərhüquqlu üzvlər qarşısında maliyyə fəaliyyətinin şəffaflığını təmin edir. 6. Dövlət üçün belə sistem az məsrəflidir. 7. QSC xərclərə, sığortalanma dairəsinə, verilənlərə və məxfilik məsələlərinə tam nəzarət edir” [5, s.29-30].

Qarşılıqlı sığorta cəmiyyətlərinin fəaliyyətində ortaya çıxan problemlər aqrar sığorta sahəsində həmin yanaşmanın reallaşdırılmasını xeyli dərəcədə məhdudlaşdırır. Bu baxımdan, ilk növbədə, həmin cəmiyyətlərin vəsaitlərinin az olması, xüsusilə təbii fəlakətlər zamanı, vəsait çatışmazlığı üzündən ciddi problemlərin meydana çıxması qeyd edilməlidir. Digər tərəfdən aqrar istehsalda çalışan sığortalıların qarşılıqlı sığorta cəmiyyətində əhəmiyyətli məbləğ təşkil edən inzibati xərcləri istehsalçılar hesabına ödənilir. Qarşılıqlı sığorta cəmiyyətlərinin fəaliyyətində müşahidə edilən əsas çatışmazlıqlardan biri isə müasir texnologiyaların tətbiqinin maliyyələşdirilməsi çətinliyi, bir sıra hallarda isə hətta qeyri-mümkünlüyüdür.

Sığorta bazarında müştəriyə münasibətdə kreativ yanaşmalar

Sığorta bazarında hazırkı rəqabət mühiti müştəriyə münasibətdə kreativ yanaşmaları zəruri edir. Şübhə yoxdur ki, hazırda və yaxın perspektivdə sığorta marketinqinin mühüm istiqaməti kimi müştəri əlaqələrinin idarə edilməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə bir fikirlə razlaşmaq lazım gəlir ki, sığorta şirkətlərinin məhsul və marketinq fəlsəfələrindən qismən imtina etməsi, istehlakçı və marketinq fəlsəfələrinə üstünlük verməsi daha perspektivlidir. Hətta demək olar ki, müasir sığorta bazarında tələbin idarə edilməsi, artıq sığortalananların idarə edilməsi məsələsinə gətirilir.

Sığorta şirkətləri öz müştərlərini saxlamaq, sığortalıların müqavilələrini qorumaq və ya onlar üçün əlverişli şərait yaradaraq müqavilələrin sayını genişləndirmək üçün davamlı təşviq

AUDİT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

tədbirləri həyata keçirirlər. O cümlədən, daimi müştərilər üçün xidmət qiyməti mütəmadi olaraq aşağı salınır, həmin müştərilərə təkrar əməliyyatlar zamanı endirimlər edilir; sığortalılara sığorta şirkətinin mənfəətində iştirak imkanı verilir. Sonuncu yanaşma, əsasən uzun müddətli həyat sığortasında, sığortaçının müvəqqəti sərbəst fond ehtiyatlarından sığortalıya ödənişlər zamanı istifadə edilməsi yolu ilə reallaşdırılır.

Hazırda aqrar sığortanın təkmilləşdirilməsi istiqaməti kimi müştərilərlə əlaqələrin idarə etmə (qərb ədəbiyyatında CRM adlanan) sistemlərinin qurulması və istifadəsi xüsusilə diqqət-əlayıqdır. Haqqında danışılan sistemin aparat və proqram təminatının zəruri səviyyəsi, habelə müraciət edən müştərilərin vahid verilənlər bazasının dolğunluğu və çevikliyi əldə edildikdə müştərilərin sayının artırılması və sığorta fəaliyyətinin genişləndirilməsi perspektivləri reallaşır. Eyni zamanda, konkret sığorta şirkətindən imtinaların səbəblərini (xidmət mədəniyyəti, tarif, yerləşmə məkanı və bir sıra digər) təhlil etməklə onları azaltmaq, real müştərilərin sayını artırmaq mümkündür. Bu məqsədlə, eyni zamanda sığorta şirkətinin veb sahifəsinin səmərəli fəaliyyəti təmin edilməli, ümumilikdə elektron resurslarla işin təşkili səviyyəsi yüksəldilməlidir.

Mövcud təcrübə və mütəxəssislərin rəyi belə deməyə əsas verir ki, müştəri yönümlü sığorta fəaliyyətində bir sıra tipik səhvlərə yol verilməsi hallarına rast gəlinir. Müştəri yönümlü sığorta fəaliyyətində yol verilən əsas səhvlər (müştəri yönümlü bir iş sisteminin qurulması prosesinə sxematik yanaşma, verilənlər bazasının vahid olmaması, kadr hazırlığında psixoloji amilin roluna zəruri səviyyədə etina edilməməsi, sığorta şirkətlərinin təşkilati quruluşunun ənənəvililiyi və s.) aqrar sahədə sığorta fəaliyyətinin əhatə dairəsini daraldır və müştərilərin sayını azaldır. Həmin səhvlərin aradan qaldırılması məqsədlə görülən tədbirlər aqrar sahənin özünəməxsus cəhətləri nəzərə alınmaqla sistem əmələ gətirməlidir. Deyək ki, müştəri yönümlü sığorta işinin qurulması prosesində yol verilən sxematikliyi aradan qaldırmaq üçün kənd təsərrüfatı istehsalını müşayiət edən risklərin qarşılınması imkanları hərtərəfli qiymətləndirilməli, vahid verilənlər bazasının yaradılması prosesi müvafiq kadr hazırlığı tədbirləri ilə müşayiət olunmalı, sığorta şirkətinin təşkilati-iqtisadi strukturunun çevikliyi təmin edilməlidir və s.

Azərbaycanda aqrar sığortanın təkmilləşdirilməsində Türkiyə təcrübəsindən istifadə edilməsi nəzərdə tutulur. Qardaş ölkənin sığorta modelində aqrar sahədə risklərdən qorunmaq üçün "sığorta daxılı" sistemindən istifadə edilir. Bu sistem tətbiq edildiyi halda sığortaçı şirkətlər agent rolunda çıxış edəcək, şirkətin əvvəlki funksiyalarının böyük hissəsini isə "daxıl" icra edəcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin fərmanı ilə Azərbaycanda yaradılmış "Aqrar Sığorta Fondu" qeyri-kommersiya hüquqi şəxs olmaqla respublikada sığortanın inkişafı məqsədilə dövlət - özəl bölmə tərəfdaşlığına əsaslanan modelin reallaşdırılmasına xidmət edəcəkdir. Qarşıya çıxacaq bütün risklər, haqqında danışılan fond hesabına ödəniləcək, real təkrar sığorta imkanları yaranacaqdır. İlk yanaşmada bu model perspektivli görünür, son dövrlərdə onun müsbət cəhətləri daha çox qabardılır. Odur ki, "sığortadaxılı" sisteminin ehtimal edilən neqativ məqamları da diqqətdən yayınmamalıdır. Bu məqamlardan biri sığorta şirkətlərinin maliyyə durumunun çətinləşməsi, onların nəinki sığorta, həmçinin

AUDIT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

investisiya bazarından çəkilməsi ehtimalıdır. Bununla belə, onu da unutmamaq olmaz ki, aqrar sığortanın məqsədi kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün etibarlı zəmanət sistemi formalaşdırmaq, ərzaq təhlükəzliyinin təmin edilməsi üçün əlverişli şərait yaratmaqdır.

Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Hazırda, şübhə yoxdur ki, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılmasında aqrar sığorta sisteminin artan rolunu təmin etmək üçün onun təkmilləşdirilməsi imkanları gündəlikdə olmalıdır. Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsinin aşağıdakı imkanları diqqəti cəlb edir:

- aqrar istehsalçıların güzəştli şərtlər daxilində öz əmlaklarını sığortalamaqda marağının artırılması üçün, ilk növbədə, sığortaçıya etimadın artırılması, zərərlərin qiymətləndirilməsində yanaşmaların birmənalı olmasının təmin edilməsi, normativ-hüquqi bazanın təşəkkülünün sürətləndirilməsi;

- aqrar sığortada dövlət və özəl bölmə tərəfdaşlığı sayəsində dövlətin sığorta şirkətlərinə təqdim etdiyi subsidiyaların həm kənd təsərrüfatı istehsalçılarının, həm də özəl sığorta şirkətlərinin sığortaya marağının artırılması. Çevik tarif siyasəti hesabına aqrar sığortada sığorta ödəmələri və sığorta tarifləri arasında dövlətin ayırdığı vəsaitin həcmi məsələsində istehsalçı və özəl sığorta şirkəti arasında səmərəli kompromis əldə edilməsi;

- milli ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı prioritetlərinin reallaşdırılması baxımından aqrar sığorta işinin könüllü və icbari növlərinin xüsusi çəkilərinin dəyişməsi prosesinin optimallaşdırılması;

- kənd təsərrüfatına investisiyaların stimullaşdırılması üçün sığorta amilindən daha fəal istifadə edilməsi, o cümlədən istehsal – texnoloji və təşkilati-loqistik mərhələlərin sığortalanmasında kompleksliyin təmin olunması;

- sığortaçıların aqrar sahədə dövlətin köməyinə bel bağlamaq imkanları haqqında, istehsalçıların isə güzəştli şərtlərlə müqavilə bağlanması imkanları barədə tam məlumatlı olması.

Aqrar sığortanın yuxarıda qeyd edilən təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin reallaşdırılmasında dövlət tənzimlənməsinin xarakteri və əhatə dairəsi həm səmərəlilik, həm də rəqabət tələbləri nəzərə alınmaqla optimallaşdırılmalıdır. Başqa sözlə, ölkədə mövcud olan iqtisadi mühitdə, sığorta bazarının, xüsusilə aqrar sığorta bazarının liberallaşdırılmasına baxmayaraq, onların özünütənzimləməsi qarşıya qoyulan problemləri həll etmək iqtidarında deyildir. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, sığorta şirkətlərinin sığorta münasibətləri sistemində fəaliyyətinin əsas məqsədi – reallaşan risklərdən dəyən zərərin ödənilməsi və gəlir əldə etməkdir. Odur ki, inkişaf yönümlü əksər ölkələrdə olduğu kimi, sığorta münasibətlərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədilə bazarın bu segmentinə nəzarətinin rolu azalmır. Odur ki, aqrar sığorta bazarına nəzarətin sisteminin təkmilləşdirilməsi gündəlikdə olmalıdır.

Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqaməti kimi, risklərin idarə edilməsində çevikliyin artırılması, informasiya bazasının zəruri tələblər səviyyəsində qurulması məsələləri diqqətə layiqdir. Bu məsələlərin həllində, yüksək ehtimalla rəqəmsal texnologiyalar həlledici

AUDİT 2023, 2 (40), səh. 92-102.

AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.

АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

rola malik olacaqdır. Rəqəmsallaşmanın sığortanın səmərəliliyinə birmənalı müsbət təsir edəcəyi ehtimalı yüksəkdir. Bu baxımdan aşağıdakı mövqe, nikbinliyi ilə fərqlənsə də, diqqətə layiqdir. “Sığorta fəaliyyətində rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi nəticəsində: sığorta fəaliyyətinin səmərəliliyi və gəlirliliyi artacaq; qarşılıqlı və kommertiya sığortasının yaxınlaşması davam edəcək; sığorta münasibətlərinin sosiallaşması baş verəcək; yeni sığorta xidmətləri və məhsulları meydana çıxacaq; sığorta sektorunun əmək bazarında dəyişikliklər olacaqdır” [6, s.119].

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi sığorta işinin səmərəliliyini yüksətmək baxımından real imkanlara malikdir. Bu, ilk növbədə, rəqəmsal sənəd dövriyyəsinin qurulmasından irəli gələn səmərədir. Rəqəmsallaşma sayəsində sığorta fəaliyyətində məhsuldarlığın artırılması imkanları qabaqcıl təcrübədə, artıq reallaşdırılmağa başlamışdır. Sığortanın rəqəmsallaşması, ilkin təcrübədən görüldüyü kimi, sığorta şirkətinin rəqəbat qabiliyyətini artırır. Belə ki, rəqəmsal mühitdə sığorta işinin təşkili üzrə xərclər, xüsusilə transaksiya xərcləri əhəmiyyətli dərəcədə azalır.

Bununla belə, sığorta fəaliyyətində rəqəmsal texnologiyaların geniş tətbiqi prosesində bəzi neqativ meyillər də müşahidə edilir. Sığorta şirkətinin müştərilərinin fərdi məlumatları üçün kibertəhdidlərin artması baş verir. Əmək bazarında struktur işsizliyin artması ehtimalı qismən güclənir. Rəqəmsal mühitdə bəzi sosial həssas insanların sığorta şirkətlərinə müraciətinə psixoloji və infrastruktur maneələri yaranır.

Rəqəmsal texnologiyaların fəal və yaradıcı tətbiqi şəraitində sığortanın öz iqtisadi mahiyyətini dəyişməyəcəyi aydındır. Bununla belə, onu da qeyd edək ki, sığorta sistemində vasitəçilərin rəqəmsal platformalarla əvəzlənməsini nəzərdə tutan uberizasiya prosesində, verilənlərin dürüstlüyü və dəqiqliyi başlıca resurs statusu əldə edir. Belə vəziyyət aqrar sığorta sistemində dürüstlük və dəqiqliyin təmin edilməsinin təkmilləşdirmələrin səmərəliliyinin müəyyən edilməsində mühüm meyar olmasını şərtləndirir.

İnkişafın hazırki mərhələsində sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsində kompleks tədbirlərin icrası, artıq qeyd edildiyi kimi, dövlətin iştirak dərəcəsinin və dairəsinin optimallaşdırılmasını tələb edir. Sığorta bazarının dövlət tənzimlənməsi sığortaçıların mənafeyinin və sığorta şirkətlərinin maliyyə dayanıqlığının zəmanətçisi rolunda çıxış etməlidir. Aqrar sığortada Azərbaycanda yaradılmış fondun sahədə səmərəli və dayanıqlı inkişafa zəmanət baxımından mühüm rol oynayacağı gözlənilir. Böyük riskli sığorta hadisələri ilə bağlı sığorta növlərində icbari sığortaya cəlb etmə prosesində hüquqi şərtlərin, funksiyaların və səlahiyyətlərin birmənalı müəyyənləşdirilməsində rəqəmsal texnologiyaların imkanlarının reallaşdırılması, zənnimizcə, perspektivlidir. Sığorta fəaliyyətində vasitəçilərin əvəzlənməsinə yönəlmiş rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi zamanı, həmin əvəzlənmənin tempi, sığorta xidmətlərinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və sığortalıların həmin xidmətlərə əlçatanlığının asanlaşdırılması meyarları arasında əsaslandırılmış kompromis variant tapılmalıdır.

Aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqaməti kimi əhalinin sığorta mədəniyyətinin yaxşılaşdırılması üçün daha mükəmməl məlumatlandırma sisteminin yaradılması zərur-

AUDIT 2023, 2 (40), səh. 92-102.
AUDIT 2023, 2 (40), pp. 92-102.
АУДИТ 2023, 2 (40), стр. 92-102.

ridir. Həmin sistemdə əhali üçün sığorta məhsulları haqqında məlumatlar daha əlçatan və anlaşılmalı, marketing tədqiqatlarının nəticələri əks olunmalı, sığortalıların hüquqları barədə maarifləndirmə işləri fəallaşdırılmalıdır.

Y E K U N

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması məqsədi ilə aqrar sığorta sisteminin təkmilləşdirilməsinin aşağıdakı istiqamətləri perspektivlidir: zərərlərin qiymətləndirilməsində yanaşmaların birmənalı olmasının təmin edilməsi, normativ-hüquqi bazanın təşəkkülünün sürətləndirilməsi; dövlət və özəl bölmə tərəfdaşlığı şəraitində dövlətin sığorta şirkətlərinə təqdim etdiyi subsidiyalar sayəsində həm kənd təsərrüfatı istehsalçılarının, həm də özəl sığorta şirkətlərinin sığortaya marağının artırılması; çevik tarif siyasəti hesabına aqrar sığortada ödəmələr və sığorta tarifləri arasında dövlətin ayırdığı vəsaitin həcmi məsələsində istehsalçı və özəl sığorta şirkəti arasında səmərəli kompromis əldə edilməsi; istehsal – texnoloji və təşkilati-loqistik mərhələlərin sığortalanmasında kompleksliyin təmin olunması. Aqrar sığortanın qeyd olunan təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin reallaşdırılmasında dövlət tənzimlənməsinin xarakteri və əhatə dairəsi həm səmərəlilik, həm də rəqabət tələbləri nəzərə alınmaqla optimallaşdırılmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Гришанова С.В., Ветрова М.Н. Зарубежный опыт формирования программ сельскохозяйственного страхования// <https://cyberleninka.ru/article/n/viewer>.
2. Банк России. Предложения по развитию сельскохозяйственного страхования с государственной поддержкой в Российской Федерации. Москва, 2017, 25 с.
3. Международный опыт частно-государственного партнерства и государственной поддержки в агростраховании 21.04.2015 // <https://agroinsurance.com/ru/29980>).
4. Григоренко И.В. Особенности обеспечения финансовой устойчивости обществ взаимного страхования 196 ISSN 1998-992X. Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 3, Экон. Экол. 2013. № 1 (22), с.196-201
5. Соколова И.А. Инновационная модель государственно-частного партнерства в агростраховании. Вестник Красноярского государственного аграрного университета. 2011, №9, с.27-33
6. Цыганов А.А., Брызгалов Д. В. Цифровизация страхового рынка: задачи, проблемы и перспективы. Экономика и управление экономика и управление. №2, 2018, с.111-120

Ulker Shahin Mammadova,
Ph.D. Student,
Azerbaijan Cooperation University,
E-mail: ulker555@mail.ru
© U.Sh. Mammadova, 2023

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE AGRICULTURAL INSURANCE SYSTEM

A B S T R A C T

In the modern era, one of the methods for solving the problems of access to finance for agricultural producers is to expand the coverage of agricultural producers by agricultural insurance, opening up opportunities for improving the agricultural insurance system. The present article explores the relevant issues. At first, the place and role of insurance in facilitating the access of agricultural producers to financing is noted. The issues of innovative activity and its economic feasibility in the system of agricultural insurance have been studied. From the point of view of facilitating access in financing innovative agricultural production, the requirements for the insurance system are interpreted. The possibilities of a creative approach to the client in the insurance market are identified and the directions for their implementation are indicated.

The purpose of the research - is to study directions for improving the system of agricultural insurance.

The methodology of the research - the study used economic-statistical and analytical methods.

The practical importance of the research - agricultural producers, entrepreneurs and households can circumvent the risks by taking advantage of the insurance system.

The results of the research - directions for improving the agricultural insurance system should be determined; in the conditions of innovative development, special attention should be paid to the issues of state regulation of the insurance market.

The originality and scientific novelty of the research - the ways of improving the system of agricultural insurance in Azerbaijan have been studied.

Keywords: insurance, agricultural, access to finance, investment, manufacturer, innovations, digital technologies, regulation.

*Мамедова Улькер Шахин кызы,
диссертант,
Азербайджанский Университет Кооперации
E-mail: ulker555@mail.ru
© Мамедова У.Ш., 2023*

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ АГРАРНОГО СТРАХОВАНИЯ

Р Е З Ю М Е

В современную эпоху одним из методов решения проблем доступа сельхозпроизводителей к финансам является расширение сферы охвата товаропроизводителей сельхозстрахованием, открытие возможностей совершенствования системы сельхозстрахования. В представленной статье исследуются соответствующие вопросы. В первую очередь, отмечается место и роль страхования в облегчении доступа сельхозпроизводителей к финансированию. Исследованы вопросы инновационной деятельности и ее экономической целесообразности в системе агрострахования. С точки зрения облегчения доступа к финансированию инновационного аграрного производства интерпретированы требования к системе страхования. Выявлены возможности творческого подхода к клиенту на страховом рынке и указаны направления их реализации.

Цель исследования - исследование направлений совершенствования системы аграрного страхования.

Методология исследования - в исследовании использованы экономико-статистические и аналитические методы.

Практическая значимость исследования - сельскохозяйственные производители, предприниматели и домашние хозяйства могут обойти риски, воспользовавшись системой страхования.

Результаты исследования - должны определиться направления совершенствования системы аграрного страхования; в условиях инновационного развития особое внимание следует уделить вопросам государственного регулирования страхового рынка.

Оригинальность и научная новизна исследования - исследованы пути совершенствования системы сельскохозяйственного страхования в Азербайджане.

Ключевые слова: страхование, аграрный, доступ к финансам, инвестиции, производитель, инновации, цифровые технологии, регулирование.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
30.03.2023
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
07.04.2023
Sərə qəbul olunmuşdur: 13.04.2023*

*The date of the admission of the article to
the editorial office: 30.03.2023
Send for reprocessing: 07.04.2023
Accepted for publication: 13.04.2023*

*Дата поступления статьи в
редакцию: 30.03.2023
Отправлено на повторную
обработку: 07.04.2023
Принято к печати: 13.04.2023*